Η εκτατική κτηνοτροφία στην Ελλάδα και οι προοπτικές της

Μία συνέντευξη του ***Μιχάλη Βραχνάκη**** *στον* ***Δημήτρη Μπούσμπουρα****.* Και μια πρόταση για ένα βιβλίο εισαγωγής στην λιβαδοπονία και την λιβαδική οικολογία.

Βλέπουμε στην Ελλάδα κάτι παράδοξο. Ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό της χώρας είναι λιβάδια, η λιβαδοπονία ως επιστήμη και η κτηνοτροφία ως παραγωγική δραστηριότητα είναι παραγνωρισμένες. Γιατί δίνουμε τόση λίγη σημασία σ' αυτά, τη στιγμή που όλοι θαυμάζουμε το ελληνικό τοπίο και αναζητάμε παραδοσιακά και αγνά κρέατα και τυριά;

Η παραγνώριση του ρόλου της κτηνοτροφίας ως παραγωγικής δραστηριότητας και, κατ' επέκταση, της λιβαδοπονίας ως επιστήμης που την υποστηρίζει, έχει τις ρίζες της σε πολλά αίτια, κοινωνιολογικά, οικονομικά και ψυχολογικά. Μετά τα μέσα του προηγούμενου αιώνα η εκμηχάνιση ανέστρεψε το κοινωνιολογικό μοντέλο του επιτυχημένου αγρότη – από τον πετυχημένο και αυτάρκη κτηνοτρόφο στον «σύγχρονο» καλλιεργητή γης.

Ενώ σε άλλες χώρες της Ευρώπης η εκμηχάνιση προχώρησε σε σημαντικό βαθμό και σε θέματα κτηνοτροφίας, στην Ελλάδα, λόγω του θολού ιδιοκτησιακού καθεστώτος των βοσκήσιμων γαιών, του μικρού κλήρου και εκμεταλλεύσεων, της παραδοσιακής εκτατικής (νομαδικής πολλές φορές) εκμετάλλευσης και του ανάγλυφου της γης, δεν επεκτάθηκε στον βαθμό που έγινε αλλού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο κτηνοτρόφος να παραμένει εικόνα ξεπερασμένη σε ένα με υψηλή ταχύτητα εξελισσόμενο αγροτικό κοινωνικό περιβάλλον.

Ο κτηνοτρόφος παρέμενε δεσμευμένος με την εκμετάλλευσή του για πολλές ώρες την ημέρα, με λίγες δυνατότητες μόρφωσης και κοινωνικής ανέλιξης – σε αντίθεση με τον καλλιεργητή γης, που είδε να γίνεται ευκολότερη, πιο ξεκούραση και αποδοτικότερη (σε έννοιες χρήματος και χρόνου) η επαγγελματική του ενασχόληση.

Μακριά από τα κέντρα ελέγχου της αγοράς και των τιμών των κτηνοτροφικών προϊόντων, με ολοένα αυξημένο κόστος παραγωγής, με χαμηλή προώθηση των προϊόντων, με έλλειψη επιχειρηματικότητας και χαμηλή ανταγωνιστικότητα, με χαμηλές προσόδους και κτηνοτροφικούς συνεταιρισμούς σε μαρασμό, η κτηνοτροφική δραστηριότητα γίνεται όλο και πιο ασύμφορη.

Επιπλέον η κοινή γνώμη, πατώντας πάνω σε μία εσφαλμένη «οικολογίζουσα» αντίληψη ότι το ζώο που βόσκει καταστρέφει το περιβάλλον, καλλιέργησε μία αρνητική και πολλές φορές εχθρική στάση απέναντι στη βόσκηση.
Οι σύγχρονοι λιβαδοπόνοι έχουν ακόμα πολύ δρόμο να διανύσουν μέχρι να αποδείξουν το αυτονόητο: η βόσκηση είναι μία φυσική και απαραίτητη διεργασία, επ' ωφελεία του φυσικού περιβάλλοντος, ιδιαίτερα του μεσογειακού!

Γυρνάω λοιπόν στην αρχή του ερωτήματός σας. Ναι ακριβώς όπως το λέτε: είναι παράδοξο αυτό που συμβαίνει στην Ελλάδα! Ένας κοινωνικός αυτοματισμός εναντίωσης της εκτατικής κτηνοτροφικής δραστηριότητας, της βόσκησης και της λιβαδοπονίας, παρ' όλο που η Ελλάδα είναι μία κατ' εξοχήν κτηνοτροφική χώρα.

Με λιβάδια τις μισές από τις χερσαίες εκτάσεις της. Με την κτηνοτροφία βαθιά ριζωμένη στην ιστορία, στις θρησκευτικές παραδόσεις και στη λαογραφία, στα τοπωνύμια, στο γίγνεσθαι του λαού. Είμαι σίγουρος ότι οι μισοί από αυτούς που υποτιμούν την κτηνοτροφία, αν το ψάξουν, θα δουν ότι φέρουν επίθετα που έχουν τις ρίζες τους σε αυτήν τη δραστηριότητα!

Οι στατιστικές δείχνουν ότι η κτηνοτροφία στην Ελλάδα φθίνει. Ιδιαίτερα η εκτατική, που τα ζώα βόσκουν έξω στα λιβάδια. Η παραδοσιακή εκμετάλλευση όμως μοιάζει να είναι πολύ κοντά στις αρχές της βιολογικής κτηνοτροφίας. Πώς βλέπετε τις προοπτικές και τις δυνατότητες; Οι ευρωπαϊκές επιδοτήσεις έπαιξαν κάποιο ρόλο θετικό ή αρνητικό;

Μόνος σας περιγράψατε το πρόβλημα και δώσατε και μία λύση. Η εκτατική κτηνοτροφία, αν δεν φθίνει, τουλάχιστον παρουσιάζει μία στασιμότητα. Τα τελευταία χρόνια –χρόνια της κρίσης– φαίνεται να ανακόπτεται λίγο η φθίνουσα πορεία. Τουλάχιστον αν όχι σε ποσότητα, σε ποιότητα. Νέας ηλικίας κτηνοτρόφοι τροφοδοτούν τις εκμεταλλεύσεις ή ξεκινούν καινούριες.

Εδώ ακριβώς βρίσκεται ένα από τα μυστικά της επιτυχίας: στην ποιότητα. Πιστοποιημένα βιολογικά προϊόντα, όπως και προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης και Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης, προϊόντα από περιοχές Υψηλής Φυσικής Αξίας δίνουν νέες προοπτικές στην κτηνοτροφία.
Το κόστος προσαρμογής μίας τυπικής ελληνικής εκτατικής κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης σε πρότυπα βιολογικά είναι μικρότερο έναντι μίας κεντροευρωπαϊκής, καθώς η βοσκήσιμη ύλη και οι παραδοσιακές τεχνικές εκτροφής είναι υψηλής αξίας και βιολογικής συμβατικότητας.

Επίσης, σχεδόν το 25% της ελληνικής έκτασης καταλαμβάνεται από περιοχές υψηλής φυσικής αξίας (π.χ. περιοχές δικτύου ΦΥΣΗ 2000), σε πολλές από τις οποίες ασκείται κτηνοτροφική δραστηριότητα. Από την άλλη, τα προϊόντα ΠΟΠ-ΠΓΕ δίνουν προστιθέμενη αξία στην ελληνική κτηνοτροφική παραγωγή.
Παρ' όλα αυτά απαιτείται επιχειρηματικότητα και συλλογικότητα από τη μεριά των κτηνοτρόφων και βοήθεια από τη μεριά του κράτους. Οι επιδοτήσεις από την άλλη μεριά είναι αναγκαίες καθώς στηρίζουν την ελληνική κτηνοτροφία, όμως με τρόπο στρεβλό. Δεν δίνουν κίνητρα ανάπτυξης και υποστήριξης της παραδοσιακής κτηνοτροφικής δραστηριότητας και οδηγούν σε ατροφία την εκτατική κτηνοτροφική επιχειρηματικότητα. Χρειάζεται άλλο μοντέλο προσαρμογής των επιδοτήσεων στον ευρωπαϊκό νότο και άλλο πλαίσιο κινήτρων για τον Έλληνα κτηνοτρόφο.

Οι νέοι δείχνουν μια απαξίωση για το επάγγελμα. Στα χωριά, όσοι θέλουν να ασχοληθούν δεν βρίσκουν νύφες. Η εικόνα είναι πλέον Αλβανοί βοσκοί και γέροι κτηνοτρόφοι. Διαφαίνεται κάποια τάση επιστροφής ή οδηγούμαστε μόνο σε εσταβλισμένη κτηνοτροφία;

Στην αρχή ακόμα μιλήσαμε για την αντιμετώπιση του Έλληνα κτηνοτρόφου από τον κοινωνικό περίγυρο, ιδιαίτερα στην ελληνική ύπαιθρο. Μία στάση όμως που φαίνεται να αλλάζει με τον χρόνο. Αν και δεν μπορούμε να μιλήσουμε για «άνοιξη της κτηνοτροφίας» στην ελληνική ύπαιθρο, φαίνεται ότι σταδιακά η κτηνοτροφική δραστηριότητα αρχίζει να αποκτά νέα ώθηση, δεδομένης της γενικευμένης πρωτοφανούς ανεργίας, ιδίως στις νέες ηλικίες.

Η εφαρμογή της σύγχρονης κτηνοτροφίας, τα περιθώρια επιχειρηματικότητας που δίνει, τα μοναδικά ποιοτικά προϊόντα που παράγει, οι δυνατότητες δικτύωσης και δημιουργίας συλλογικοτήτων που προσφέρουν τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας αποτελούν πόλους έλξης για πολλούς νέους στην ελληνική ύπαιθρο.

Ασφαλώς και η εσταβλισμένη κτηνοτροφία δίνει σημαντική διέξοδο, όμως δεν μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί το δυνατό χαρτί ανάπτυξης της κτηνοτροφίας, ιδίως σε έννοιες ανταγωνιστικότητας και ιδίως σε ημιορεινές και ορεινές περιοχές – όπως δηλαδή οι περισσότερες περιοχές στην Ελλάδα. Το μοντέλο της εσταβλισμένης ταιριάζει κυρίως στην κτηνοτροφία των πεδινών περιοχών, ενώ στις περιοχές μεγάλου υψομέτρου, με λιβάδια που φέρουν πολύτιμη φυσική βοσκήσιμη ύλη, τόσο σε έννοιες ποιότητας όσο και ποσότητας, η ημιεκτατική ή εκτατική μορφή φαίνεται να είναι πιο προσοδοφόρα.

Υπάρχουν συστήματα που μπορούν να συνδυάσουν τα θετικά στοιχεία των παραδοσιακών τεχνικών που απαιτούσαν πολύ μόχθο με νέες τεχνικές ή συνδυασμό με την γεωργία;

Η αναβίωση ενός πλαισίου παράδοσης και ιστορικότητας χρήσης δεν πρέπει να αποτελεί αυτοσκοπό. Θέλουμε δεν θέλουμε οι κοινωνίες, τα συστήματα και οι απαιτήσεις τους εξελίσσονται και η προσκόλληση σε ένα στείρο μοντέλο παράδοσης θα είναι αναχρονιστικό και μη παραγωγικό. Το ζητούμενο είναι η σύγχρονη διαχείριση να χρησιμοποιήσει με μοντέρνο τρόπο δομές και να αναδείξει συστήματα που μπορούν να προσφέρουν το πλαίσιο και την ουσία της ζητούμενης ανάπτυξης.

Με αυτό το σκεπτικό, τα μεικτά συστήματα ταυτόχρονης χρήσης γης αναφύονται από την αγροτική μας παράδοση και με τις σύγχρονες τεχνικές εφαρμογής τους αποτελούν πολλά υποσχόμενο μοχλό ανάπτυξης. Μιλάμε για τα αγροδασικά συστήματα, όπως αυτά εξειδικεύονται σε δασογεωργικά, δασολιβαδικά και αγροδασολιβαδικά.

Τα συστήματα αυτά ενισχύονται από το μέτρο 8.2. του νέου Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης. Συμβουλεύω τους αναγνώστες σας να επισκεφθούν την ιστοσελίδα του Ελληνικού Αγροδασικού Δικτύου για μία πρώτη επαφή με το θέμα. Ειδικά για τα δασολιβαδικά και αγροδασολιβαδικά συστήματα, να πούμε ότι αυτά είχαν και έχουν εκτεταμένη εφαρμογή σε πολλές περιοχές στην Ελλάδα.

Όμως αυτό που τους λείπει είναι το… σύστημα, δηλ. η συστηματική και βάσει οργανωμένου διαχειριστικού σχεδίου της εγκατάστασης, συντήρησης και κατά χώρο και χρόνο εκμετάλλευσης. Χωρίς συστηματική προσέγγιση, τα μεικτά και ταυτόχρονα συστήματα εκμετάλλευσης γης θα παραμείνουν αποσπασματικές και εύκολα παρεξηγήσιμες ενέργειες των αγροτικών πληθυσμών.

Τα συστήματα αυτά απαιτούν περαιτέρω ενίσχυση από τον κρατικό μηχανισμό, όχι τόσο σε οικονομική βάση, όσο σε βάση υπηρεσιών και αγοράς.

Οι ελληνικές φυλές, όπως η βραχυκερατική αγελάδα, ή αντίστοιχες φυλές προβάτων και γιδιών, μπορούν να παίξουν κάποιο ρόλο σε έναν νέο σχεδιασμό ενισχύσεων;

Μετά από πολυετείς προσπάθειες διαφόρων ερευνητών, επιστημονικών σωματείων και μη κυβερνητικών οργανισμών, ο ρόλος και η σημασία της διατήρησης των αυτόχθονων φυλών αγροτικών ζώων και η ανάγκη για αύξηση των παραγόμενων από αυτά προϊόντα αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο.

Σχετικά πρόσφατα μάλιστα κυκλοφόρησε από το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. σχετικός κατάλογος με 33 αυτόχθονες φυλές αγροτικών ζώων, **aytoxthones_fyles.pdf** – μεταξύ αυτών και τη βραχυκερατική αγελάδα, ενώ η έρευνα συνεχώς εντείνεται για τον εντοπισμό περισσοτέρων. Τα ζώα των φυλών αυτών υπολείπονται μεν σε ποσότητα παραγωγής (αποδόσεις) σε σχέση με τις ξενικές βελτιωμένες φυλές, είναι όμως πολύ καλά προσαρμοσμένες στις εκάστοτε εδαφοκλιματικές συνθήκες, παράγουν προϊόντα εξαιρετικής ποιότητας και έχουν μικρές απαιτήσεις σε κτηνιατρική φροντίδα.

Η Ελλάδα κινδυνεύει να χάσει τα πρωτεία στην παραγωγή της πραγματικής ΠΟΠ φέτας, καθώς η παγκόσμια ζήτησή της αυξάνει, ταυτόχρονα όμως η ελληνική παραγωγή γάλακτος φθίνει και μεγάλο μέρος αυτής παράγεται από φυλές προβάτων (και δευτερευόντως γιδιών) μη ελληνικές. Ας μην ξεχνάμε ότι είμαστε μόλις κατά 45% επαρκείς σε αγελαδινό γάλα.

Συνεπώς, οι ελληνικές φυλές αυτές πρέπει να υποστηριχθούν από ερευνητικά προγράμματα με σκοπό τη γενετική τους βελτίωση (άρα και την αύξηση των αποδόσεών τους) και από τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα του νέου Προγ/τος Αγρ/κής Ανάπτυξης (2014-2020), τα οποία θα πρέπει να επικεντρωθούν περισσότερο στα παραγωγικά ζώα (βοοειδή, πρόβατα, αίγες, χοίροι).

Η εκτατική εκτροφή των φυλών αυτών συνάδει και με τους κανόνες της βιολογικής εκτροφής, συνεπώς ο σχεδιασμός των ενισχύσεων θα πρέπει να λάβει υπόψη του όλα αυτά τα δεδομένα. Σημαντικές ελπίδες στην κατεύθυνση αυτή δίνουν σωματειακά και συνεργατικά σχήματα όπως (μεταξύ άλλων) η νεοσύστατη Ένωση Εκτροφέων Ελληνικής Βραχυκερατικής Φυλής Βοοειδών και ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Προβατοτρόφων Καραγκούνικων Προβάτων.

Η βόσκηση παίζει έναν ρόλο στο οικοσύστημα. Κάπως σαν να υποκαθιστά τα άγρια οπληφόρα όπως τα ελάφια και τα ζαρκάδια, που στην Ελλάδα έχουν αποδεκατιστεί. Στην κοινή

συνείδηση, ιδιαίτερα τα γίδια, θεωρούνται εχθροί της φύσης. Μπορεί αυτό να αντιστραφεί;

Υπάρχει μία σειρά παρεξηγήσεων στο θέμα της βόσκησης από αγροτικά ζώα, δηλ. γίδια, πρόβατα, γελάδια. Όπως για παράδειγμα ότι τα αγροτικά ζώα με τη βόσκηση καταστρέφουν τα φυτά. Ασφαλώς και όχι! Σχεδόν όλα τα φυτά είναι προσαρμοσμένα στη βόσκηση, δηλ. στην αποκοπή του υπέργειου τμήματός τους. Αν δεν ήταν δεν θα υπήρχε ζωή στη γη.

Εξάλλου τα ζώα, όπως και ο οικονομών άνθρωπος, φροντίζουν τη συνέχεια της τροφής τους. Δεν ξεριζώνουν τα φυτά, γιατί μετά δεν θα έχουν τροφή αυτά και οι απόγονοί τους! Επίσης η βόσκηση στα φυσικά συστήματα δεν συμβαίνει ΜΟΝΟ από τα αγροτικά ζώα! Η βόσκηση συμβαίνει πάντα. Και αν εξαιρέσουμε τα άγρια οπληφόρα που αναφέρατε, υπάρχουν και άλλοι οργανισμοί που τρέφονται από τα φυτά: έντομα, χελώνες, πουλιά και άλλα.

Τα γίδια λοιπόν δεν είναι εχθροί της φύσης! Εχθροί γίνονται πάντα οι οργανισμοί που υπερχρησιμοποιούν έναν πόρο. Η υπερβόσκηση, ναι. Είναι πρόβλημα. Όμως και η υποβόσκηση των αγροτικών ζώων στα φυσικά οικοσυστήματα είναι εξίσου σημαντικό πρόβλημα και μάλιστα μεγαλύτερης βαρύτητας και σημασίας για την ελληνική φύση.

Σκεφτείτε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω ενός έργου LIFE, χρηματοδοτεί σχεδόν με ένα εκατομμύριο ευρώ δράσεις για την ανασύσταση των δασών υψηλής αρκεύθου –ενός τύπου οικοτόπου προτεραιότητας – στην Πρέσπα. Οι δράσεις αυτές στρέφονται γύρω από την επανεισαγωγή της βόσκησης από γίδια, ώστε να ελεγχθεί η επέκταση των ξυλωδών πλατυφύλλων (δρύες, οστρυές κ.λπ.) που υποβαθμίζουν τον οικότοπο.

Τα αγροτικά ζώα πρέπει να βόσκουν στα φυσικά συστήματα, οργανωμένα βέβαια, στη βάση ενός διαχειριστικού σχεδίου. Και αν θέλουμε να προβληματιστούμε με το πώς αυτή η αντίληψη περί «εχθρών της φύσης» μπορεί να ανατραπεί, τότε ας ψάξουμε να βρούμε πώς και ποιοι καθιέρωσαν τέτοιες αντιλήψεις.
Οι λιβαδοπόνοι, δηλ. οι ειδικοί επιστήμονες που ασχολούνται με τα λιβάδια και την εκτατική κτηνοτροφία, αντιμάχονται συνεχώς αυτές τις αντιλήψεις με επιστημονικά επιχειρήματα.

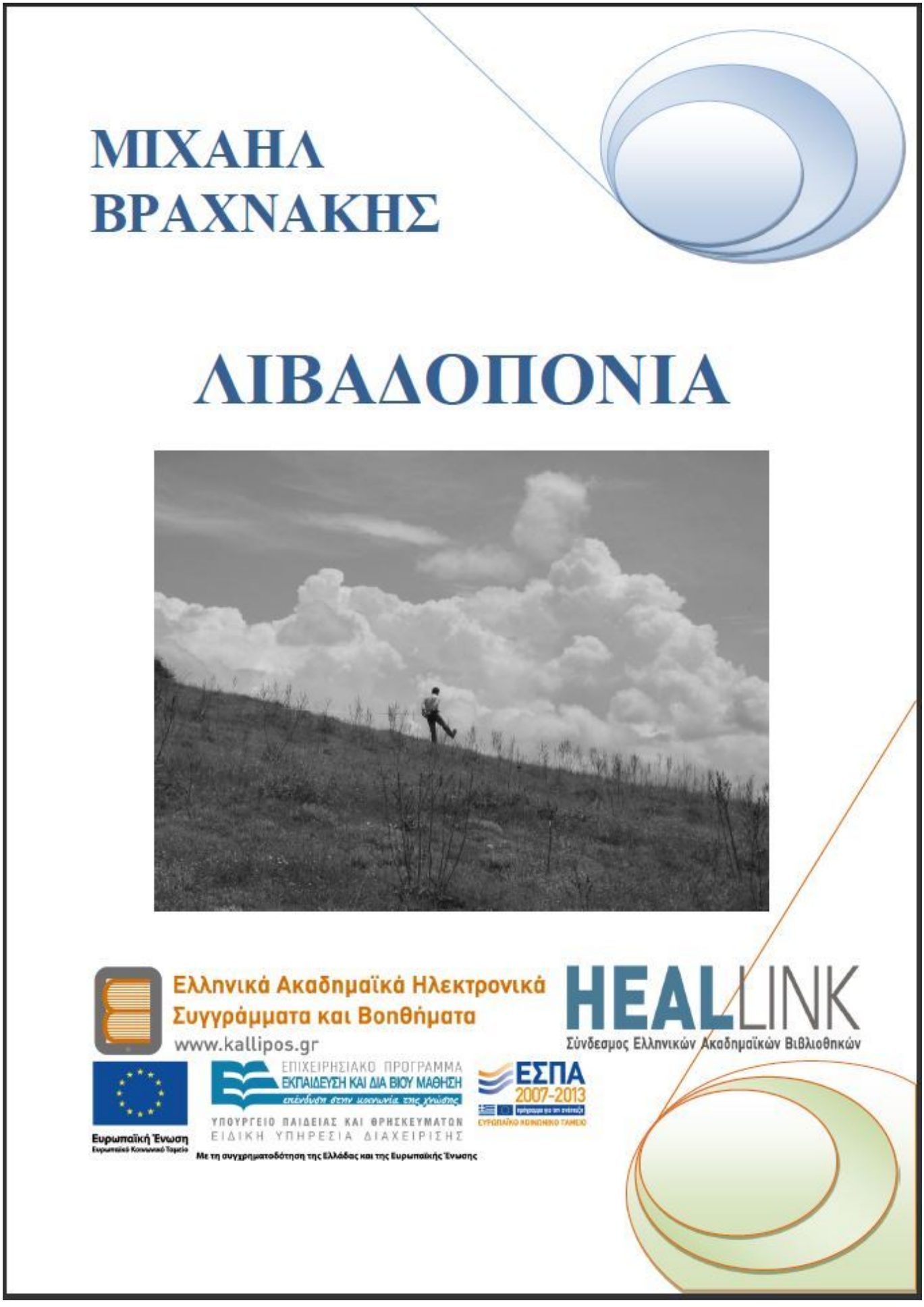
Η Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία (ΕΛΕ), το επιστημονικό σωματείο των Ελλήνων λιβαδοπόνων, συμβάλλει καθοριστικά στην ενσωμάτωση των αρχών της επιστήμης της λιβαδοπονίας στην αγροτική πολιτική της χώρας. Μέλη της ΕΛΕ συμμετείχαν ενεργά στη διαβούλευση του Ν. 4351/2015 (Βοσκήσιμες Γαίες της Ελλάδας), στην εκπόνηση πολλών διαχειριστικών σχεδίων βόσκησης, λιβαδοπονικών μελετών, ερευνητικών έργων, αλλά και σε ομάδες εργασίας του υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Για παράδειγμα, η ομάδα εργασίας για την Εθνική Γεωγραφική Πληροφοριακή Βάση Δεδομένων «Βοσκήσιμες Γαίες της Ελλάδας», η οποία παρέδωσε σχέδιο ΚΥΑ με αντικείμενο τις προδιαγραφές των Διαχειριστικών Σχεδίων Βόσκησης, σύμφωνα με τις προβλέψεις του παραπάνω νόμου.
Μόνο έτσι λοιπόν μπορεί να ανατραπούν αυτές οι αντιλήψεις. Με επιστημονικότητα και επιμονή στην ορθή αντίληψη και πρακτική. Κάτι δηλαδή που η ίδια η φύση μας διδάσκει. Εξάλλου, μας προσαρμόζει συνεχώς πάνω της.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Άρδην τ. 106. Απρίλιος 2017.

*Ο αναπληρωτής καθηγητής δρ. Μιχαήλ Βραχνάκης είναι Πρόεδρος του Τμήματος Δασοπονίας και Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος και Αντιπρύτανης του ΤΕΙ Θεσσαλίας.

Για όσους θέλουν να μελετήσουν περισσότερο, προτείνεται το βιβλίο του Μιχάλη Βραχνάκη: «Λιβαδοπονία. Οικολογία, Διαχείριση και Βελτίωση Λιβαδικών εκτάσεων.» Μπορείτε να το κατεβάσετε από τον σύνδεσμο: Vrachnakis_Livadoponia.pdf

Πηγή: Κουτσομύλι